

ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. ՊԵՏԱԿԱՆ ԲՅՈՒՋԵԻ ՎՐԱ ՄԱԿՐՈՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԿԱՆԽԱՏԵՍՎԱԾ ՑՈՒՑԱՆԻՇՆԵՐԻՑ ՇԵՂՄԱՆ ՌԻՍԿԵՐԻ ԱԶԴԵՑՈՒԹՅԱՆ ՔԱՆԱԿԱԿԱՆ ԳՆԱՀԱՏՈՒՄ

1.1 2024-2026 ԹՎԱԿԱՆՆԵՐԻՆ ՄԺԾԾ ՀԱՐԿԱՅԻՆ ԵԿԱՄՈՒՏՆԵՐԻ ՎՐԱ ՄԱԿՐՈՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՑՈՒՑԱՆԻՇՆԵՐԻ ԿԱՆԽԱՏԵՍՎԱԾԻՑ ՇԵՂՄԱՆ ՌԻՍԿԵՐԻ ԱԶԴԵՑՈՒԹՅԱՆ ՔԱՆԱԿԱԿԱՆ ԳՆԱՀԱՏՈՒՄԸ

Միջնաժամկետ հատվածում հարկային եկամուտների կանխատեսվող հոսքերի վրա մակրոտնտեսական բնույթի ռիսկերի ազդեցության քանակական գնահատումը հիմնվել է ստորև նկարագրված **կանխատեսումների ռիսկի** և **ենթադրություններից շեղումների ռիսկի** վրա:

1. Կանխատեսումների ռիսկ

Սովորաբար կանխատեսումներ իրականացնելիս ի հայտ են գալիս հանգամանքներ, որոնք կապված են լինում օգտագործվող կանխատեսման մոդելների տեղայնացումից և մասնավորեցումից, տնտեսության կառուցվածքային տեղաշարժերից¹, նոր երևույթներից (որի վերաբերյալ նախկինում տեղեկատվությունը բացակայել է) և այլն: Այս ռիսկերն ընդունված է անվանել կանխատեսման ռիսկեր: ՄԺԾԾ տեսանկյունից կարևորվում է ՀՆԱ-ի կանխատեսման ռիսկի գնահատումը, քանի որ ՄԺԾԾ սցենարի սահուն իրականացումը կախված է տնտեսությունում ստեղծված անվանական ՀՆԱ-ի մեծությունից: ՀՆԱ-ի գծով կանխատեսումների ռիսկը գնահատվել է վերջին տասնամյակում միջնաժամկետ ծախսերի ծրագրերի հիմքում դրվող ՀՆԱ-ի կանխատեսված ցուցանիշների և ՀՆԱ-ի փաստացի ցուցանիշների միջև շեղման հիման վրա, ինչպես նաև՝ ապագայի համար ենթադրված, որոշակի հավանականություն ունեցող և բացասական ռիսկեր արտացոլող սցենարների վրա՝ համահունչ սույն փաստաթղթի՝ Գլուխ 1. Մակրոտնտեսական զարգացումներ և կանխատեսումներ» հատվածի Ներդիր 1-ին, ինչպես նաև «4. ՀՀ կառավարության պարտքի կայունության վերլուծությունը» բաժնին:

ՀՆԱ-ի միջնաժամկետ կանխատեսումներից փաստացիի շեղումները վերջին տասնամյակի համար եղել են 3.4-ից 4.2 տոկոսային կետ²: Այս պարագայում, հաշվի առնելով կանխատեսվածից ցածր ՀՆԱ-ի ձևավորման վերոնկարագրյալ ռիսկերի գերակշռությունը, որպես ռիսկ է դիտարկվել ՀՆԱ-ի իրական աճի կանխատեսվածից 3.4 տոկոսային կետով ավելի ցածր ցուցանիշի ձևավորումը 2024 թվականին, 3.95 տոկոսային կետով ցածր՝ 2025 թվականին և 4.2 տոկոսային կետով ցածր՝ 2026 թվականին:

Արդյունքում, ՀՆԱ նվազման ռիսկի ազդեցությունը հարկային եկամուտների վրա 2024, 2025 և 2026 թվականների համար գնահատվում է համապատասխանաբար 28.4, 37.7 և 45.9 մլրդ ՀՀ դրամ ֆինանսական պահանջի ավելացման ուղղությամբ:

¹Սա որոշակիորեն կապված է նաև մոդելների սպեցիֆիկացիաների հետ, քանի որ ժամանակային շարքերի վրա հիմնված մոդելներն իրենց մեջ ներառում են տնտեսության նախորդ ժամանակահատվածի զարգացումների տեղեկատվությունը, իսկ կանխատեսվող տարում ի հայտ եկող տնտեսության կառուցվածքային տեղաշարժը միայն կարող է ներառվել հաջորդ տարվա կանխատեսումների մոդելներում:

² Պետք է նշել, որ հաշվարկում են ներառված են նաև ճգնաժամային տարիները, երբ կանխատեսումները շեղվել են հիմնականում պայմանավորված արտաձին գործոնների համար կիրառված ենթադրություններից շեղումներով: Հաշվի առնելով համաշխարհային տնտեսությունում և տարածաշրջանում ներկայումս առկա տնտեսական և աշխարհքաղաքական ռիսկերը (տե՛ս փաստաթղթի այլ համապատասխան բաժինները), որպես կանխատեսումներից շեղումներ հաշվի է առնվել նաև շուկերի տարիները ներառող շեղման չափը:

2. Ենթադրություններից շեղումների ռիսկ

ՄԺԾԾ հիմքում դրվող կանխատեսումները կառուցվում են որոշակի ենթադրությունների հիման վրա, որոնք էլ իրենց հերթին կախված են արտաքին կամ ներքին գործոններից: Սակայն միշտ չէ, որ այդ ենթադրությունները կանխատեսվող հորիզոնում իրականություն են դառնում՝ կապված ՀՀ կառավարության և ՀՀ ԿԲ-ի կառավարման դաշտից դուրս ի հայտ եկող երևույթների հետ:

Բացի արտաքին գործոններից, ենթադրությունների ռիսկ է հարկեր/ՀՆԱ թիրախավորված բարելավման չապահովումը՝ հարկային օրենսդրական բարեփոխումների կամ վարչարարության կատարելագործման ոչ բավարար տեմպ ապահովելու դեպքում:

Ենթադրություններից շեղումների ռիսկ է նաև ԵԱՏՄ անդամ պետությունների տնտեսական զարգացումները: Միաժամանակ, ՀՀ պետական բյուջեի հարկային եկամուտներում մաքսատուրքերի մասնաբաժինը կարող է փոփոխվել նոր պետությունների ԵԱՏՄ-ին անդամակցությունից:

2.1. Գնաճի շեղման հնարավոր չափը

Գնաճի ցուցանիշի շեղման հնարավոր չափ է դիտարկվում ՀՀ ԿԲ-ի կողմից դրամավարկային քաղաքականության ծրագրում (գնաճի հաշվետվություններում) ներկայացվող գնաճի նպատակային ցուցանիշի կենտրոնական արժեքից շեղման առավելագույն չափը:

ՀՀ ԿԲ-ի կողմից միջնաժամկետ հորիզոնում կանխատեսվում է գնաճի կայունացում նպատակային ցուցանիշի շուրջ: Կանխատեսված ցուցանիշից գնաճի շեղման ռիսկերը միջնաժամկետ հորիզոնում գնահատվում են հավասարակշռված՝ գնաճի կենտրոնական արժեքից **դեպի ներքև՝ 1.5 տոկոսային կետի չափով** (այսինքն՝ գնաճի ներքին սահմանը 2.5% է) և **դեպի վերև շեղումը՝ 1.5 տոկոսային կետի չափով** (վերին սահմանը 5.5% է):

Գնաճի շեղման ռիսկը կարող է ազդեցություն ունենալ ՀՀ պետական բյուջեի և՛ եկամտային, և՛ ծախսային կատարողականների վրա՝ անուղղակի հարկերի, ինչպես նաև ապրանքների և ծառայությունների գծով ծախսերի ուղղությամբ: Գնանկումային պայմաններում հարկերից մուտքերը կկրճատվեն և ընդհակառակը:

Արդյունքում, գնաճի դանդաղման ռիսկի ազդեցությունը հարկային եկամուտների վրա 2024, 2025 և 2026 թվականների համար գնահատվում է համապատասխանաբար 4.9, 5.5 և 6.3 մլրդ ՀՀ դրամ ֆինանսական պահանջի ավելացման ուղղությամբ:

2.2. Փոխարժեքի շեղման հնարավոր չափը

ՀՀ ԿԲ-ն և ՀՀ ՖՆ-ն փոխարժեքի կանխատեսումներ չեն իրականացնում և մակրոտնտեսական քաղաքականությունն իրականացվում է լողացող փոխարժեքի սկզբունքի հիման վրա, ընդ որում, յուրաքանչյուր տարվա պետական բյուջեի ցուցանիշների կանխատեսումների հիմքում դրվում է փոխարժեքի անփոփոխ (որոշակի պահի դրությամբ) մակարդակ: Սակայն փոխարժեքի տատանումները կազդեն ներմուծումից ՀՀ պետական բյուջե մուտքագրվող հարկային եկամուտների վրա:

Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ վերջին տասնամյակի համար և՛ արժևորման, և՛ արժեզրկման ուղղությամբ փոխարժեքի տատանումների բացարձակ շեղման միջին չափը չի գերազանցել 4.6 տոկոսը՝ որպես ռիսկ է դիտարկվել ԱՄՆ դոլարի նկատմամբ ՀՀ դրամի առավելագույնը 4.6% արժեզրկումը:

Արդյունքում, փոխարժեքի 4.6 տոկոսով արժեզրկման ռիսկի դրսևորման դեպքում, այլ հավասար պայմաններում, 2024, 2025 և 2026 թվականներին կարելի է ապահովել հարկային եկամուտների համապատասխանաբար 18.5, 20.9 և 24.1 մլրդ ՀՀ դրամ լրացուցիչ մուտք:

2.3. Ներմուծման գծով ռիսկի հնարավոր չափը

Քանի որ մաքսային սահմանին ներմուծումից գանձվող անուղղակի հարկերը էական կշիռ ունեն պետական բյուջեի ընդհանուր հարկային եկամուտներում, անհրաժեշտ է գնահատել նաև ներմուծման հնարավոր նվազման պարագայում հարկային եկամուտների նվազման ռիսկի չափը: 2010-2022 թվականների ընթացքում ՄԺԾԾ-ում ներմուծման գծով կանխատեսումների շեղման միջին բացարձակ չափը սահմանվում է 9.6-17.5%-ի միջակայքում, ինչն էլ հաշվի է առնվել այս գործոնի ազդեցությունը գնահատելու համար: 2022-2026 թթ.. գնահատականներում ներմուծման ցուցանիշները դիտարկվել են առանց վերաարտահանման ծավալների: 2024, 2025 և 2026 թվականների համար ծրագրվածից համապատասխանաբար 9.6, 15.1 և 17.5% պակաս ներմուծման ռիսկի դրսևորման պայմաններում հարկային եկամուտների վրա ազդեցությունը գնահատվում է համապատասխանաբար՝ 23.8, 42.9 և 56.8 մլրդ ՀՀ դրամ՝ ֆինանսական պահանջի ավելացման ուղղությամբ:

2.4. Հարկեր/ՀՆԱ թիրախավորված բարելավումը չապահովելու ռիսկի չափը

Հայաստանի հարկեր/ՀՆԱ ցուցանիշը վերջին տասնամյակում միջինում բարելավվել է շուրջ 0.2 տոկոսային կետով, որին նպաստել են ինչպես տնտեսության կառուցվածքային փոփոխությունները (հարկունակ ճյուղերի մասնաբաժնի ավելացում), այնպես էլ հարկային օրենսդրական բարեփոխումները և վարչարարության արդյունավետության բարձրացումը՝ սովորի դեմ պայքարի և հարկային վարչարարության ճեղքի աստիճանական կրճատման ճանապարհով: Միաժամանակ, մինչև 2026 թվականը ՀՀ կառավարությունը թիրախավորել է ապահովել առնվազն 25% հարկեր/ՀՆԱ ցուցանիշ, ինչը, սույն փաստաթղթում, արտացոլվել է միջնաժամկետ հատվածում տարեկան 0.75 տոկոսային կետով բարելավման տեսքով: Հաշվի առնելով թիրախավորված և պատմականորեն արձանագրված հարկեր/ՀՆԱ բարելավման ցուցանիշները, որպես ռիսկ է դիտարկվել հարկային վարչարարության լրացուցիչ ջանքի տեղի չունենալը:

Վերջինիս արդյունքում 2024, 2025 և 2026 թվականներին հարկային եկամուտները առավել ցածր կձևավորվեն համապատասխանաբար 56.7, 64.2, 71.4 մլրդ դրամով:

Ամփոփելով վերը նկարագրված **կանխատեսումների ռիսկի, ենթադրություններից շեղումների և հարկեր/ՀՆԱ թիրախավորված բարելավումը չապահովելու ռիսկի** գնահատականները, միջնաժամկետ հորիզոնում ՀՀ պետական բյուջեի հարկային եկամուտների վրա մակրոտնտեսական ցուցանիշների՝ իրական ՀՆԱ-ի աճի, գնաճի, փոխարժեքի տատանողականության և ներմուծման, ինչպես նաև հարկային վարչարարության լրացուցիչ ջանքի չապահովման ռիսկերի ազդեցության քանակական ամփոփ գնահատականները ներկայացվում են ստորև.

Աղյուսակ 1.1.1 Հարկային եկամուտների վրա մակրոտնտեսական կանխատեսումների և ենթադրությունների ռիսկերի ազդեցություն, մլրդ դրամ³

³ՀՆԱ, ներմուծման, փոխարժեքի և գների գծով հավանական ռիսկերի քանակային գնահատականը ստացվել է հիմք ընդունելով այս գործոնների պատմական շարժի բացարձակ միջին սխալը:

Ռիսկի տեսակը	Ազդեցության գնահատականը		
	2024	2025	2026
Ռիսկերի առանձին հանդես գալու պայմաններում			
1. Կանխատեսվածից ավելի ցածր իրական ՀՆԱ-ի աճ, 3.4-4.2 տոկոսային կետ	-28.4	-37.7	-45.9
2. Ավելի ցածր գնաճի ռիսկ, 1.5 տոկոսային կետ	-4.9	-5.5	-6.3
3. Փոխարժեքի 4.6 տոկոս արժեզրկման ռիսկ	18.5	20.9	24.1
4. Ներմուծման նվազման ռիսկ, 9.6-17.5 տոկոսային կետ	-23.8	-42.9	-56.8
Վերոնշյալ ռիսկերի միաժամանակյա հանդես գալու պայմաններում	-40.6	-65.4	-84.2
Հարկային եկամուտների վարչարարության ռիսկ, 0.5 տոկոսային կետ	-56.7	-64.2	-71.4
ԸՆԴԱՄԵՆԸ	-97.4	-129.6	-155.6

Այսպիսով, գնահատվում է, որ հարկային եկամուտների վրա ազդող վերոնշյալ ռիսկերի միաժամանակյա ի հայտ գալու պարագայում հարկային եկամուտների ծրագրված մակարդակից շեղումը կկազմի շուրջ 97.4 մլրդ ՀՀ դրամ 2024 թվականին, 129.6 մլրդ ՀՀ դրամ 2025 թվականին և 155.6 մլրդ ՀՀ դրամ 2026 թվականին:

Հարկային եկամուտների վրա առանձին ռիսկերի ազդեցության չափի վերաբերյալ պատկերացում են տալիս նաև ստորև ներկայացվող զգայունության գնահատականները, սակայն այս դեպքում դիտարկվում է հարկային եկամուտների աճի վրա ազդող գործոնների աճերի 1% փոփոխության ազդեցությունը, ինչը ներկայացված է հարկային եկամուտների զգայունության աղյուսակում:

Աղյուսակ 1.1.2 Հարկային եկամուտների զգայունությունը հիմնական տնտեսական գործոնների նկատմամբ, %

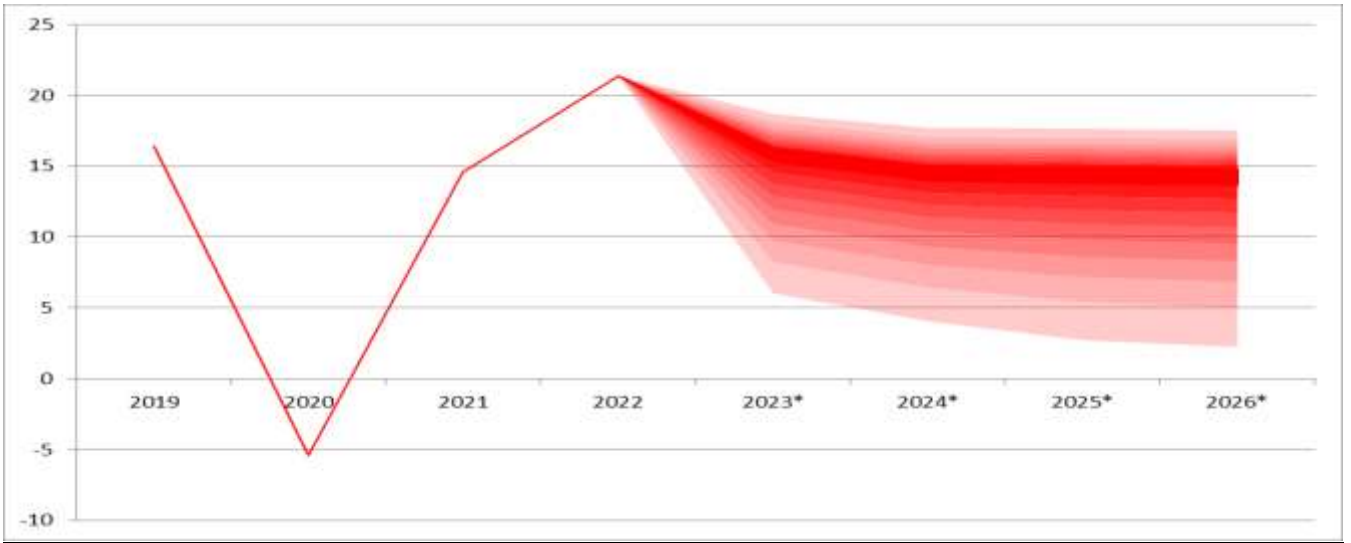
	ՀՆԱ	Գնաճ	Փոխարժեք	Ներմուծում
Միջին տարեկան ազդեցություն	0.22	0.11	0.15	0.05

Ինչպես երևում է աղյուսակից, հարկերի հավաքագրման առումով առավել էական գործոններ են հանդիսանում ՀՆԱ-ի և փոխարժեքի փոփոխությունները:

Հարկային եկամուտների կանխատեսումների հետ կապված անորոշությունների և ռիսկերի հաշվեկշռի վերաբերյալ գնահատականներն իրենց արտացոլումն են գտել ստորև ներկայացվող հարկային եկամուտների հավանականային բաշխման գծապատկերում և համապատասխան աղյուսակում (տես՝ Գծապատկեր 3.1 և Աղյուսակ 3.1.3)⁴: Հավանականային բաշխման գրաֆիկի կառուցման ժամանակ օգտագործվել է աղյուսակ 3.1.1-ում գնահատված ամբողջական ռիսկերի միաժամանակյա հանդես գալու պայմաններում ի հայտ եկող բացասական ռիսկերը:

⁴Հարկային եկամուտների գծով ռիսկերի ազդեցության գնահատականը կառուցվել է ՀՀ ֆինանսների նախարարության ռիսկերի գնահատման համակարգի ներքո կառուցված մոդելի հիման վրա:

Գծապատկեր 1.1. Հարկային եկամուտների տարեկան աճի տեմպերի կանխատեսումների հավանականային բաշխումը⁵, %

Կանխատեսումների բաշխման հավանականություններն առավել պարզորոշ երևում են ստորև բերվող աղյուսակում:

Աղյուսակ 1.1.3 Հարկային եկամուտների կանխատեսումների հավանականային բաշխումը

Հարկային եկամուտների աճի միջակայքը	Հարկային եկամուտների աճի՝ տվյալ միջակայքում ձևավորվելու հավանականությունը		
	2024	2025	2026
2-8 տոկոս	0.19	0.22	0.23
8-14 տոկոս	<u>0.48</u>	<u>0.45</u>	<u>0.45</u>
14-20 տոկոս	0.29	0.26	0.24

Աղյուսակ 3.1.3-ի առաջին սյունը ներկայացնում է հարկային եկամուտների աճի միջակայքերը, իսկ 2-ից 4-րդ սյուները՝ նշված միջակայքերից յուրաքանչյուրում այդ աճի ձևավորվելու հավանականությունները՝ ըստ միջնաժամկետ կանխատեսումների: Համաձայն գնահատականների, 2024-2026 թվականներին հարկային եկամուտների աճի տեմպի՝ 8-14% միջակայքում գտնվելու հավանականությունն ամենաբարձրն է (Գծապատկեր 3.1-ում այն մուգ կարմիր է, իսկ Աղյուսակ 3.1.3-ում՝ հոծ նշումով):

1.2 ԴԵՏԱԿԱՆ ԲՅՈՒՋԵԻ ՎՐԱ ՄԱԿՐՈՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՑՈՒՑԱՆԻՇՆԵՐԻ ԿԱՆԽԱՏԵՍՎԱԾԻՑ ՇԵՂՄԱՆ ՌԻՍԿԵՐԻ ԱԶԴԵՑՈՒԹՅԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԳՆԱՀԱՏԱԿԱՆԸ ԵՎ ԴՐԱՆՑ ՄԵՂՄԱՆ ՀՆԱՐԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

ԿԱՆԽԱՏԵՍՈՒՄՆԵՐՈՒՄ ՄԵԾ ուշադրություն է դարձվում նաև պետական բյուջեի ծախսերի պլանավորված մակարդակների ապահովումը խաթարող ռիսկերին, որոնք կարող են հանգեցնել լրացուցիչ ֆինանսավորման պահանջի առաջացման:

⁵Հավանականային կանխատեսման գրաֆիկի կառուցման ընդհանուր մեթոդաբանությունը ներկայացված է Ներդիրում:

Աղյուսակ 1.2.1 ՀՀ պետական բյուջեի հարկային եկամուտների և ծախսերի, ինչպես նաև այլ հոսքերի գծով ռիսկերի ընդհանուր ազդեցությունը⁶. (Ֆինանսավորման պահանջ՝ պահանջի մեծացում, + պահանջի նվազում), մլրդ ՀՀ դրամ

Մակրոտնտեսական ցուցանիշների կանխատեսվող ռիսկեր	2024	2025	2026
1. Կանխատեսվածից ավելի ցածր իրական ՀՆԱ-ի աճ, 3.4-4.2 տոկոսային կետ	-28.4	-37.7	-45.9
2. Ավելի ցածր գնաճի ռիսկ, 1.5 տոկոսային կետ	8.4	10.1	11.7
3. Փոխարժեքի 4.6 տոկոս արժեզրկման ռիսկ	12.8	14.1	18.0
4. Ներմուծման նվազման ռիսկ, 9.6-17.5 տոկոսային կետ	-23.8	-42.9	-56.8
Հարկային եկամուտների վարչարարության ռիսկ, 0.5 տոկոսային կետ	-56.7	-64.2	-71.4
Ընդամենը	-87.8	-120.6	-144.5

Աղյուսակ 3.2.1-ում ցույց են տրված գնահատված լրացուցիչ ռիսկերը, որոնք կհանգեցնեն լրացուցիչ ֆինանսավորման պահանջի առաջացման: Ակնհայտորեն երևում է, որ գնաճի տատանումների հետևանքով կնվազի նախատեսված ֆինանսավորման պահանջը և համապատասխանաբար կփոփոխվեն նաև պետական բյուջեի ծախսերը՝ նվազման ուղղությամբ:

Հաշվի առնելով մակրոտնտեսական ցուցանիշների կանխատեսվող մակարդակից վերոնշյալ հնարավոր շեղումների ռիսկերի գնահատականները՝ ՀՀ պետական բյուջեի եկամուտների հավաքագրման և ծախսերի կատարման տեսանկյունից 2024-2026 թվականներին ՀՀ պետական բյուջեի դեֆիցիտի լրացուցիչ ֆինանսավորման պահանջը կկազմի շուրջ 87.8-144.5 մլրդ ՀՀ դրամ կամ ՀՆԱ-ի 0.8-1.1%-ը: Ռիսկերի քանակական գնահատականների, ինչպես նաև բյուջեի ծախսային շրջանակի հնարավոր կարիքների հիման վրա ձևավորվել է պետական բյուջեի ընթացիկ ծախսերի կառուցվածքում ներառված պահուստային ֆոնդը (2024թ.-ին՝ 65.3 մլրդ դրամ, 2025թ.-ին՝ 131.9 մլրդ դրամ, 2026թ.-ին՝ 189.7 մլրդ դրամ, կամ ՀՆԱ համեմատությամբ, համապատասխանաբար 0.6, 1.1 և 1.4%), որը գանձապետական միասնական հաշվի կայունացման ենթահաշվում ՀՆԱ նվազագույնը 1%-ի չափով միջոցների ապահովման հետ միասին կապահովի անհրաժեշտ հարկաբյուջետային «բարձիկների» առկայությունը՝ ռիսկերի նյութականացման պարագայում դրանց ազդեցությունները կլանելու նպատակով:

⁶ Ընդհանուր ազդեցության գնահատականը հիմնված է մակրոտնտեսական ռիսկերի առանձին հանդես գալու ենթադրության վրա: